

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

О. В. Гречановська

*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри філософії та гуманітарних наук
Вінницький національний технічний університет
м. Вінниця, Україна*

Проаналізовано феномен толерантності/інтолерантності до невизначеності особистості у процесі професійного становлення у зарубіжних та вітчизняних психологічних дослідженнях. Розглянуто методологію психологічних досліджень та актуальність використання тестів на толерантність до невизначеності. Аналізуються позитивні та негативні фактори впливу на особистість та їх прояви толерантності до невизначеності в освітньому процесі.

Ключові слова: толерантність до невизначеності, інтолерантність до невизначеності, освітній процес, вікова криза.

Сучасні суспільні процеси, катаклізми, реформи, війни приводять особистість у стан невизначеності, але чи дійсно такий стан існує і чи є його наслідки руйнівними для людини та її діяльності? І чи є невизначеність такою невизначеною як ми вважаємо? У психології до поняття невизначеності існують різноманітні підходи. Науковці пропонують різні види невизначеності, такі як очікувана та несподівана невизначеність. Очікувана невизначеність стосується середовища де інформація є прогностичним фактором майбутніх подій та гарантує стабільність, однак несподівана або непередбачена невизначеність є такою, коли фундаментальні зміни у навколишньому середовищі стають недійсними щодо минулих прогнозів [1]. Вітчизняні психологи виокремлюють фактори, які впливають на поведінку людини у ситуації невизначеності. Не зважаючи на прогнозованість ситуації чи ні, людина не сприймає невизначеність у кожній ситуації і її рівень може бути різним. Також особистість відрізняється рівнем толерантності до невизначеності, тобто, ситуація яка є значущою для однієї людини, є не важливою для іншої [2].

Найпоширенішими у психології є дослідження, що розглядають цю проблему через контекст толерантності до невизначеності (А. Гусева, І. Клименко, П. Лушин, Ю. Мельник, Н. Нортон, Е. Френкель-Бусвінг, Р. Халлман та ін) але бачення науковців акцентується на тому, що особистість у ситуації, що виникає може відчувати як позитивні і конструктивні стани, так і руйнівні для її становлення.

Термін «толерантність до невизначеності» у науковий обіг було введено ще у середині минулого століття (1948-1949 рр). Вперше це визначення з'явилося у працях американської дослідниці Е. Френкель-Бусвінг «Tolerance towards ambiguity as a personality variable» (1948р.) і стосувалося висвітлення етнічних проблем і стереотипів. Науковиця визначала толерантність до невизначеності як щось динамічне, невідоме, неоднозначне, складне у виборі, при цьому авторка визначала протилежне поняття, яке називала «інтолерантність до невизначеності» і характеризувала його як негативний прояв, через який людина робить вибір базуючись на принципі «чорне-біле», не розглядаючи різні сторони проблеми та не беручи до уваги складні реалії життя або розуміння інших людей [3].

Низка зарубіжних дослідників узагальнюючи поняття толерантності до невизначеності потрактовують його як поєднання різних психічних реакцій – позитивних і негативних, афективних, когнітивних, поведінкових. Усі реакції зумовлені нерозуміння особистістю певних аспектів, не ставлячи її в залежність від невизначеної ситуації [4].

Також існує думка, що загроза пом'якшує вплив невизначеності на толерантність і психологи вважають, що коли безпечно, невизначеність призводить до більшої толерантності, але коли щось загрожує, невизначеність призводить до зниження толерантності. Науковці, для підтримки своєї теорії використали незалежні маніпуляції загрозою та невизначеністю, а їх дослідження продемонструвало, що хоча почуття загрози та невизначеності можуть бути незалежними, також важливо розуміти їх взаємодію. Також було досліджено інтолерантність до невизначеності яка проявлялася у нездатності людини опиратися тим чи іншим ситуаціям, зосереджуватися на передбаченні протікання подій, що призводить до перебільшення загрози та може спричинити деструктивні процеси у розвитку та діяльності особистості [5].

У соціальному розрізі цікавими є дослідження вітчизняні науковців, які виявили, що особистості толерантні до невизначеності спрямовані на просоціальний життєвий розвиток, структурують своє майбутнє і такі особистості менше вдаються до використання Інтернет-контенту впевненими та цілеспрямованими особистостями з адекватною самооцінкою. Адже, інтолерантна невизначеність має значний вплив на самооцінку особистості та її самореалізацію.

Психологи зауважують, що взаємодія з невизначеністю може бути як успішною, що сприяє покращенню життєвого простору і відновленням суб'єктності, так і неуспішною, руйнівною, такою що призводить до деформацій чи деструкцій [7].

Нині у психологічних дослідженнях використовують близько двадцяти методик на визначення толерантної і інтолерантної невизначеності, більшість яких була створена протягом 60- 90-х років минулого століття, ось декі із них: «Шкала толерантності і інтолерантності до двозначності» (С. Баднер (1962)); «Тест толерантності до двозначності (АТ-20)» (А. Макдональд загальної толерантності до невизначеності MSTAT-1, MSTAT-2» (Д. МакКлейн (1994)); «Шкала інтолерантності до невизначеності», коротка версія (IUS-12) (Н. Карлетон (2007)); «Індекс інтолерантності до невизначеності» (П. Госселін (2008)); «Опитувальник специфічної інтолерантності до невизначеності» (Disorder Specific Intolerance of Uncertainty) (Н. Тібодо та ін. (2015)) та ін. У вітчизняній психології є адаптація тесту «Шкала інтолерантності до невизначеності IUS-12» Н. Карлетона українською мовою Г. Громовою, тобто створено еквівалентний оригіналу інструменту з урахуванням етнолінгвістичних особливостей популяції, який можна використовувати у психологічних дослідженнях.

Важливим етапом у становленні особистості та визначення статусу її подальшого існування в соціуму – є вибір трудової діяльності та навчання у закладі вищої освіти. Цей процес є складним, так як припадає на одну із вікових криз, яка також характеризується невизначеністю становлення особистості. Сучасні психологи та педагоги розглядають студентський вік як найпродуктивніший для засвоєння професійних знань, умінь і навичок Науковці відносять до студентського віку період юності (або другу юність – від 17 до 21 року), яку характеризують як період перших спроб та випробувань власних сил і здібностей, початок розкриття власного потенціалу творчої життєдіяльності, становлення професійного самовизначення. Цей вік також описують як початкову стадію, що спрямована на розумову активність та фізичний розвиток, але не завжди у цей період відбувається формування соціальної та психологічної зрілості. При цьому молодь проявляє гнучкість до соціальних ролей, здатність прилаштовуватися та обирати різні статуси, відбувається здобуття комунікативного досвіду, шліфування інтелекту [8, с. 213].

Усі зазначені вікові особливості пересікаються та тісно взаємодіють з процесом невизначеності особистості. Тобто, бачення невизначеності залежить від психологічних проявів та особистісних якостей особистості, її сприймання середовища в якому вона перебуває але, при цьому, людина здатна самостійно змінити своє ставлення до невизначеності і формувати із руйнівного творчий підхід у будь-якій ситуації. Такі зміни можуть позначатися на подальшій діяльності людини, призводити до корисних, креативних процесів, сприяти адаптації до нових умов, бути гнучкими до швидких змін. Потрапивши у заклад вищої освіти, студенти перших курсів також відчувають стан невизначеності. На

такий стан впливають процеси: адаптації до навчання у ЗВО, яке відрізняється від звичного середовища загальноосвітнього навчального закладу (невизначеність у результативності знань та здатності їх засвоєння); соціалізації молодшої людини, що потрапила у невідомий для неї простір і отримала новий соціальний статус – студент, який потребує відповідної поведінки, спілкування, нових соціальних зав'язків (невизначеність у соціальній взаємодії з іншими); комунікації не завжди налагоджений (особливо з викладачами у процесі навчання), так як відрізняється від спілкування з вчителем під час уроків. Також значний вплив на процес невизначеності є нездатність самоконтролю у молодшої людини, так як багато процесів, які контролювалися батьками стають безконтрольними, і особистість не завжди здатна до вирішення навіть простих соціальних задач (вірний тайм-менеджмент, економічні питання, самостійність у виконанні завдань тощо). Усі ці фактори призводять до процесу і ситуацій у яких особистість може відчувати толерантну невизначеність, тобто, сприймати адекватно свої помилки, виправляти їх і продовжувати навчальну діяльність (або навіть її покращувати) і змінювати невизначеність на побудову чітких планів. Також може бути інша реакція, яка навпаки підштовхне особистість відчувати інтолерантну невизначеність і ставати не здатним продовжувати свою діяльність, втратити мотивацію, створювати навколо себе несприятливу атмосферу, що може базуватися на агресії, яка буде породжуватися баченням у всьому різких контрастів «чорне-біле».

Висновок

Становлення особистості як фахівця є складним і багатогранним процесом на який впливають фактори пов'язані із толерантною/інтолерантною невизначеністю, процес, який залежить як від психологічних, особистісних особливостей і якостей особистості так і від зовнішнього середовища. Перебуваючи у закладі вищої освіти, для позбавлення деструктивних впливів на студентів, необхідний моніторинг їх толерантності до невизначеності, що сприятиме створенню відповідних психологічних умов, які будуть спрямовані на становлення конструктивної толерантності до невизначеності у всіх суб'єктів освітнього процесу і відповідати їх потребам.

Література

1. Mushtaq F., Bland A. R., Schaefer A. Uncertainty and cognitive control. *Front. Psychology*. 2011. Vol. 2. P. 249. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2011.00249>.
2. Клименко І. В. Толерантність до невизначеності як фактор адаптації курсантів – майбутніх правоохоронців, які навчаються в рамках психологічного супроводу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Т. 2, вип. 4. С. 164–168.
3. Frenkel-Brunswick E. Tolerance towards ambiguity as a personality variable. *The American Psychologist*. 1948. № 3. P. 268.

4. Reis-Dennis, S., Gerrity, M. S., & Geller, G. Tolerance for Uncertainty and Professional Development: a Normative Analysis. *Journal of General Internal Medicine*, 36(8), 2021p. 2408–2413. <https://doi.org/10.1007/s11606-020-06538-y>
5. Del Valle, M. V., Andrés, M. L., Urquijo, S., Yerro-Avincetto, M., López-Morales, H., & CanetJuric, L.. Intolerance of uncertainty over COVID-19 pandemic and its effect on anxiety and depressive symptoms. *Revista Interamericana de Psicología*, 54(2), 2020, p. 1– 17. <https://doi.org/10.30849/ripijp.v54i2.1335>.
6. Кириченко, В. В. Психологічний аналіз толерантності особистості до невизначеності у сучасному інформаційному суспільстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*, 1, 2020. С. 133–138. <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2020-1-18>.
7. Мельник Ю.В. Психологічні стратегії життєдіяльності в умовах ситуаційної невизначеності: дис. ...канд.психол.наук.: 19.00.01. Київ, 2020. 325 с.
8. Вікова психологія : навч. посіб. / Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. К. : Центр навчальної літератури, 2012. 376 с.